

O počecima južnoslovenske pravne kulture

Svrha rada je da ponudi jednu od mogućnosti s ciljem otkrivanja identiteta tzv. „slovenske knjige Methodius“, odnosno *Liber Sclavorum qui dicitur Methodius*, koja se pominje u devetoj glavi Ljetopisa Popa Dukljanina. U prvom dijelu rada dat je uvid u državne i društvene prilike na južnoslovenskim prostorima u IX vijeku: prilikom širenja hrišćanske vjere i slovenske pismenosti, Ćirilo i Metodije su bili učesnici i velikog narodnog sabora na kome je navodno krunisan kralj Svetopelek i na kome su utvrđene granice njegove (južnoslovenske) države. Upućujući čitaoce na knjigu koja se zove *Methodius*, pisac Ljetopisa kaže: „Mnoge zakone i dobre običaje ustanovi, koje ako bi ko htio da upozna, neka pročita slovensku knjigu koja se zove *Methodius*; u njoj će naći kakve je sve dobre stvari uredio preblagi kralj”. Potom se, polazeći od pretpostavke da je običajno pravo prvih slovenskih zajednica bilo veoma živo, kao i da se naslanjalo na običajno pravo njihovih pretходnika na ovom prostoru, upućuje na statute primorskih gradova, u prvom redu Dubrovački. Sadržaj knjige *Methodius*, koja bi, ako je zaista postojala, predstavljala prvi zbornik prava Južnih Slovena, morao je biti poznat piscu Ljetopisa, čiji je nastanak vezan za drugu polovinu XII vijeka. S obzirom na to da su statuti primorskih gradova mahom nastajali u XIII vijeku, teško je zamisliti da piscima statuta nije bio poznat i tekst *Liber Methodius*. Stoga, ovaj rad ima za cilj da probudi našu svijest o važnosti pravilnog istraživanja naše pravne historije. Običajno pravo prvih slovenskih zajednica i dalje je u velikoj mjeri nepoznanica, a opterećujuća identitetska klima našeg vremena navodi nas na traženje izvora koji bi predstavljali cjelinu.

Cljučne riječi: običajno pravo, Južni Sloveni, Liber Methodius, Duklja, nomokanon

Uvodne napomene

O počecima se pravne kulture na našim prostorima, u istorijskom kontekstu, ne može mnogo toga reći. Ograničenost izvora i druge građe koja bi mogla poslužiti u svrhu saznavanja prvih državno-pravnih ustanova na južnoslovenskim prostorima bio je osnovni argument onih koji su od tog posla odustajali. Međutim, neprocjenjivo arhivsko blago i dalje čega da bude proučeno. Upornost, u smislu trajne volje da se istorija kulturnog razvoja jednog društva sazna, nužan je i sastavni dio takvog poduhvata.

* Asistent na Fakultetu pravnih nauka Univerziteta Donja Gorica; e-mail: emil.mujevic@udg.edu.me.

Primarni izvor saznanja o pravu i pravnoj kulturi onih koji su došli na nekadašnje prostore Ilirikuma jesu statuti primorskih gradova, od kojih ne treba izostaviti: Dubrovački statut iz 1272. godine,¹ Korčulanski statut iz 1214. godine,² Splitski statut iz 1240. godine,³ Kotorski statut iz 1616. godine,⁴ Budvanski statut iz 1346. godine,⁵ Skadarski statut iz prve polovine XIV vijeka,⁶ a s obzirom na cilj ovog rada, iskazujemo žaljenje što duga i burna istorija na našim prostorima nije dozvolila da tekst i barskog srednjovjekovnog statuta ostane sačuvan.

Za Statut grada Korčule bi se moglo govoriti da je među najstarijim pisanim pravnim spomenicima Južnih Slovena.⁷ Ukoliko je zaista nastao 1214. godine, onda je on poslije Ruske pravde iz XI, odnosno XII vijeka, najstariji pravni spomenik svih Slovena.⁸ S obzirom

¹ U izdanju: Valtazar Bogišić, Konstantin Jireček — *Liber Statutorum Civitatis Ragusii*, Monumenta historico-juridica Sclavorum Meridionalium, vol. IX, Zagreb, 1904.

² Datacija Korčulanskog statuta na 1214. godinu činila bi ga najstarijim pisanim pravnim zbornikom Južnih Slovena. Antun Cvitanić smatra da treba biti uzdržan prilikom datiranja Korčulanskog statuta: „Radi unapređenja svojih unutrašnjih društvenih odnosa i zaštite otočke autonomije Korčulani su, navodno, već 1214. godine sastavili statut svoje komune. Sačuvao nam se međutim njegov tekst iz 1265. s kasnijim dopunama i izmjenama” u: Antun Cvitanić, *Iz dalmatinske pravne povijesti*, Književni krug, Split, 2002. JAZU je 1877. godine objavila tekst Korčulanskog statuta, u redakciji Jaromira Hanela: Jaromir Hanel, *Statuta et Leges Civitatis et Insulae Curzulae (1214–1558)*, Monumenta Historico-Iuridica Slavorum Meridionalium, JAZU, Zagreb, 1877.

³ U izdanju JAZU i Hanelovoj redakciji: Jaromir Hanel, *Statuta et Leges Civitatis Spalati*, Monumenta Historico-Iuridica Slavorum Meridionalium, JAZU, Zagreb, 1878.

⁴ Prvo štampano izdanje Kotorskog statuta objavljeno je 1616. godine po stupanju na dužnost rektora Ivana Delfina, ali je značajan dio Statuta nastao mnogo ranije — prema nekima još u XII vijeku. Iz teksta Odluke o štampanju Statuta saznajemo da su rukopisi kotorskih zakonskih odredaba čuvani u posebnom omotu Statuta i zakonskih odluka i da su bili u veoma trošnom stanju, pa je postojala opasnost da se tokom vremena „izgubi mnogo od toga”. Navedeno prema: Miloš Milošević, Sima Ćirković, *Statut grada Kotora — predgovor*, knj. 2, Kotor, 2009, str. 16–17.

⁵ U izdanju i redakciji: Šime Ljubić, *Statuta et Leges Civitatis Buduae, Civitatis Scardoniae, et Civitatis Insulae Lesinae* Monumenta Historico-Iuridica Slavorum Meridionalium, JAZU, Zagreb, 1882–1883.

⁶ Nevenka Bogojević Gluščević, Statut grada Skadra iz prve polovine XIV vijeka sa dodacima, završno sa 1461. godinom, Pravni fakultet UCG, 2016. O djelu vidjeti prikaz: Andrej Bracanović, Nevenka Bogojević Gluščević — Statut grada Skadra iz prve polovine XIV vijeka sa dodacima, završno sa 1461. godinom, *Studia Iuridica Montenegrina*, I/1, 2019, str. 143–147. Takođe o Kotorском statutu: Nevenka Bogojević Gluščević, Statutarni propisi i pravna praksa u Kotoru u XIV vijeku, *Anali Pravnog fakulteta*, 46, br. 4–6, Beograd, str. 410–428.

⁷ Izuzimajući npr. *Zakon Sudnyj Ljudem*, staroslovenski prevod Ekloge koji je nastao krajem IX ili početkom X vijeka, ali kojem je izvor bilo vizantijsko pravo.

⁸ Petar Strčić, *Korčulanski statut*, Arhivski vjesnik, vol. 31 no. 1, Zagreb, 1987, str. 180.

na značaj ovog pitanja, kako pravni tako i ukupan kulturni značaj, postavlja se pitanje: zašto ne posvećujemo dužnu pažnju našim srednjovjekovnim statutima? Pravni akti tog doba izraz su volje tadašnjih vladara, a običaji i tradicija jednog naroda sastavni su dio svih pravnih akata, pa tako i srednjovjekovnih statuta. Primjera radi, porodični odnosi na području korčulanske komune bili su pod snažnim uticajem crkvenog prava i stare romanske (čitati: romanizovane ilirske) tradicije. Gotovo svi porodičnopravni odnosi u Korčulanskom statutu obilježeni su starim slovenskim pravom koje se ističe starješinstvom roditelja u odnosu na djecu i porodičnom svojinom.⁹

U vezi sa pitanjem koliko je običajno pravo starih Južnih Slovena bilo zastupljeno u statutima primorskih gradova, treba uputiti na radove profesorke Jelene Danilović, koja je upravo ovoj temi posvetila značajnu pažnju.¹⁰ Do svojih je rezultata došla neposrednim ispitivanjem arhivske građe u dubrovačkoj Sponzi. Naime, u predgovoru Dubrovačkog statuta piše da je „Marko Justinijan proučio dubrovačke zakone, razasute po mnogim knjigama, pa je odbacio što je suvišno i prikupio ostale, te je tako sastavio knjigu statuta koju je prihvatilo Veliko i Malo vijeće”.¹¹ Odnos između običajnog prava (*consuetudo, usus* ili *mos*) i Statuta vrlo je složen problem i svodi se na nekoliko osnovnih pitanja: koliko je običajno pravo, pored postojećih zakona, služilo kao izvor za statutarnu kodifikaciju i da li i u kojoj mjeri statut ostavlja da običajno pravo i dalje važi, a u vezi sa ovim koji je udio običajnog prava u važećem pravnom sistemu poslije donošenja statuta.¹²

Na ovom mjestu postavlja se pitanje u kojim su to knjigama bili rasuti dubrovački običaji i zakoni koje je dubrovački kodifikator prikupio radi izrade Statuta? U vezi sa tim, u daljem će radu biti riječi o *Liber Sclavorum qui dicitur Methodius*, navodno prvom južnoslovenskom zborniku prava, koji i hiljadu godina poslije prvog pominjanja svojom zagonetnošću nastavlja da fascinira. Ovaj je zbornik slovenskog prava pomenut u Ljetopisu Popa Dukljanina¹³, srednjovjekovnoj

⁹ A. Cvitanić, *op. cit.*, 598.

¹⁰ Jelena Danilović, Dubrovački statut i *consuetudo*, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 1–2, Beograd, 1975. O izvorima: Stojan Novaković, *Zakonski spomenici srpskih država srednjega veka*, Beograd, 1912.

¹¹ *Ibid.*, 2. Izvorno glasi: „*Qua propter nos Marcus Justinianus, comes Ragusii, considerantes meditatione frequenti quod statuta Ragusii. per diversos comites actenus diversis temporibus edita, in pluribus libellis dispersa erant. inter se in aliquibus discrepantia, in quibusdam superflua, in nonnullis non modicum defectiva, obscura etiam et confusa: ita quod ex eis plerumque contentionibus et altercationibus diverseque opiniones etiam inter iudices nascebantur*”, V. Bogišić, K. Jireček, *op. cit.*, L. I, cap. I–II, 267.

¹² *Ibid.*

¹³ Poznat i kao Barski rodoslov, *Sclavorum Regnum*, djelo je nepoznatog autora, napisano između 1171. i 1179. godine. Najvažnija izdanja Ljetopisa Popa Dukljanina do danas su: Ferdo Šišić, *Letopis Popa Dukljanina*, LXVII, Srpska kraljevska akademija, Beograd/Zagreb, 1928; Vladimir Mošin, *Ljetopis Popa Dukljanina*, Zagreb, 1950; Slavko Mijušković, *Ljetopis Popa Dukljanina*, Titograd, 1967;

hronici na latinskom jeziku o vladarima južnoslovenskih prostora, onoj koju je najvjerojatnije napisao Grgur, barski biskup u Duklji, u drugoj polovini XII vijeka.¹⁴

1. Kontekst

Dukljanski pisac, bio on Grgur ili ne, u Mošinovom prevodu govori ovako: „*Multas leges et bonos mores instituit, quos qui velit agnoscere, librum Sclavorum qui dicitur Methodius legat; ibi reperiet qualia bona instituti rex benignissimus*”. Odnosno, „Mnoge zakone i dobre običaje ustanovi, koje ako bi ko htio da upozna, neka pročita slavenšku knjigu koja se zove *Methodius*; u njoj će naći kakve je sve dobre stvari uredio prebLAGI kralj.”¹⁵ Da bismo razumjeli šta je dukljanski pisac ovim upućivanjem kazao, moramo imati uvid u istoriju nastajanja prvih južnoslovenskih državnih i pravnih institucija, od kojih se održavanje sabora slovenskih plemena ističe u prvi plan. Naime, za vrijeme kralja Svetopeleka djelovao je solunski „naučitelj” Konstantin, koji je preveo sve svete knjige Starog i Novog zavjeta sa grčkog jezika na slovenski, pa je za Slovence i misu uredio po grčkom načinu.¹⁶ Radi se o periodu kada su na prostorima nekadašnjeg Iliriku ma djelovala solunska braća, Konstantin i Metodije, što se vremenski podudara sa vladavinom „kralja” Svetopeleka. Pri prolasku kroz kraljevstvo Svetopelekovu, djelovali su u okviru misije hristijanizacije Južnih Slovena koji su elemente svoje religije po sinkretističkom obrascu vezali za raniji panteon. Taj raniji panteon, opet, nastajao je po sinkretističkom obrascu nakon rimskog pokoravanja Ilirskog kraljevstva. Nikako ne bismo smjeli, ponavljamo, ove i slične djelove naše zajedničke istorije tumačiti s obzirom na savremene granice i vještački, nerijetko zlomisleni osjećaj, koji se naziva nacionalnim osjećajem. Naši prostori su mjesta susreta najznačajnijih kultura u istoriji razvoja civilizacije, a takav karakter ona nisu izgubila ni dan danas. Iz tog razloga, pojedini vodeći istoričari našeg i doba pretihodnih nekoliko generacija, prema našem mišljenju, pravili su greške u takvom pristupu: uvijek je trenutni nacionalni osjećaj određivao i barem neke crte istorijskog sadržaja koji su obrađivali. Vrijeme

Eduard Peričić, *Sclavorum Regnum Grgura Barskog. Ljetopis popa Dukljanina*, Zagreb, 1991; Lujo Margetić, Poruka i datacija tzv. Ljetopisa Popa Dukljanina, *Croatica Christiana Periodica*, 22, 1998; Danilo Radojević (ur.), *Popa Dukljanina Sclavorum Regnum*, FCJK, Cetinje, 2016, i dr. O pojmu ljetopisa u ovom kontekstu: Čedomir Bogičević, *Crnogorski pravno istorijski rječnik*, Službeni list CG, Podgorica, 2010, str. 292.

¹⁴ Vidi: Marko Petrak, *Liber Sclavorum qui dicitur Methodius*, *Glasnik odjeljenja humanističkih nauka*, 4, Podgorica, 2018, str. 113. Ferdo Šišić navodi da je Ljetopis Popa Dukljanina prvi na italijanskom jeziku objavio „benediktinac, Dubrovčanin Mavro Orbini, opat manastira na ostrvu Mljetu”, u djelu „*Il regno degli Slavi oggi corrottamente detti Schiavoni*”, F. Šišić, *op. cit.*, 29.

¹⁵ V. Mošin, *op. cit.*, 56.

¹⁶ *Ibid.*, 50.

kralja Svetopeleka, Ćirila i Metodija, pa onda i vrijeme Vojslavljevića, ne dozvoljavaju da na taj period istorije gledamo očima savremenog stanovnika Balkana. Da bismo u potpunosti shvatili korijene slovenskog elementa na iliričkim prostorima, moramo pristupiti iz prizme tadašnjeg čovjeka.

Konstantin je svoju misiju hristijanizacije, ali i opismenjavanja Slovena, uspješno sprovodio na tadašnjim prostorima koje je slovenski element u potpunosti zahvatio.¹⁷ Nakon što je, prema nalogu pape Stefana, Konstantin pokrstio i kralja Svetopeleka i njegov narod, došao je u Rim gdje mu je papa, pri ulasku u samostan, dao ime Kiril (Ćirilo).¹⁸ Djelovanje Konstantinovo na južnoslovenskim prostorima predstavlja momenat kada su prostori zapadnog Balkana postajali dijelom civilizacije, odnosno, najveći dometi tadašnjih država i carstva od tog su momenta postali sastavni dio i južnoslovenske kulture. Jezik, koji je osnovna kulturna tvorevina, predstavlja nužan uslov za trajnije uspostavljanje misli o postojanju jednog naroda. Međutim, jezik sam po sebi ne može predstavljati takav uslov, već samo onaj jezik koji se mogao pismom izraziti. To je razlog zbog kojeg je ilirski identitet ostao zagonetan.¹⁹ Ćirilovim djelovanjem, stanovnici Ilirikuma koji su u slovenskom naletu (a prethodno u rimskom i drugima) izgubili svoj identitet, sada su postali sastavnim dijelom novog i jedinstvenog elementa na tom prostoru — slovenskog. Upravo zato što je Ćirilo, zajedno sa bratom, kao i uz djelovanje njihovih učenika, Klimenta i Nauma, razvio južnoslovensku pismenost, taj momenat računamo kao početak naše istorije. Možda bi tu trebalo tražiti uzroke trajnih sukoba na našim prostorima.

U devetoj glavi Ljetopisa navodi se i da je kralj Svetopelek nastojao da se: „obnove uspomene i popišu međe i granice svih oblasti i okružja njegovog kraljevstva, da bi svaka oblast i svako okružje znalo i poznalo svoje međe i granice.”²⁰ Sakupi sve mudre ljude svoga

¹⁷ O tome: Sima Ćirković, *Srbi u srednjem veku*, Idea, Beograd, 1995, str. 20–24.

¹⁸ V. Mošin, *op. cit.*, 56.

¹⁹ Mavro Orbini, dubrovački historičar iz XVI vijeka, piše da nedvosmisleno drži da je „jezik Ilirika bio isti onaj kojim se i danas tamo govori, iako je dolaskom Gota i Slovena donekle izmijenjen. Naime, gdje god starosjedioci nisu sasvim izumrli, uvijek se zadržao prvi i drevni jezik tog kraja, uprkos djelimičnim promjenama, kao što se vidi u talijanskom slučaju, gdje drevni jezik Latina još uvijek postoji, premda iskvaren neprestanim provalama tuđinaca raznih narodnosti u Italiju”, M. Orbini, *Kraljevstvo Slavena*, Narodne novine, Zagreb, 1999, (izvorno objavljeno 1601), str. 236.

²⁰ U ovom dijelu dukljanski pisac opisuje sazivanje sabora cijelog naroda, od strane kralja Svetopeleka, u ravnici Dalme (*in planitie Dalmae*). Povodom mjesta na kome je održan ovaj sabor, za koji zvanična historiografija ipak nije dala potvrdu, postojala su različita gledišta. Najzastupljenije mišljenje je da je sabor održan na duvanjskom polju, međutim, određeni pisci zastupaju stav da je sabor Južnih Slovena, na kome su utvrđene granice i rješavanje druga značajna državno-pravna i crkvena pitanja, bio u gradu Duklja kraj današnje Podgorice. O tome: Ivan Švear, *Ogledalo Ilirije: Dogodovština Ilirah, za tim Slavinah, a najposle Horvatah i Serbaljah zvanih*, Zagreb, 1840. O značaju narodnih sabora

kraljevstva i govoraše im o tom pitanju, ali se tada ne nađe niko, ko bi mogao dati kralju u toj stvari siguran odgovor. Tada kralj, pun božanske mudrosti, služeći se zdravim razumom, pošalje mudre i plemenite muževe kao poslanike k časnom i apostolskom mužu papi Stjepanu i k caru grada Konstantinopolja Mihajlu, moleći ga i tražeći, da bi se udostojili poslati mu po mudrim muževima stare isprave, u kojima se nalaze popisane međe i granice oblasti i okružja ili zemalja”.²¹

Na ovom mjestu možemo vidjeti da je Svetopelek, vladar Južnih Slovena u IX vijeku, nakon što je narod (ili narodi) kojim je vladao masovno prihvatio hrišćanstvo i tako ušao u red civilizovanih zemalja srednjeg vijeka (što je donosilo veoma značajne povlastice), tražio i od pape, ali i od vizantijskog cara, da mu kroz povelje otkriju nekadašnje granice oblasti kojima je vladao. Međutim, treba istaći jedno zapažanje da je misija solunske braće, povodom ovog pitanja, bila vezana za pokrštavanje samo određenog dijela Svetopelekovog naroda. Ćirilo i Metodije su propovijedali u Moravskoj i Panoniji, a Sloveni su već bili dobrim dijelom primili hrišćanstvo.²² Ali, nije sav narod tada primio hrišćanstvo. Neki su ostali u paganstvu, pa su zbog toga dobili pagansko ime i za teritoriju koju su naseljavali — oblast Neretve.²³ Upravo je zbog tog dijela stanovništva, a koji se vezao za Neretvu, Dalmaciju i Duklju, svenarodni sabor vjerovatno i održan. To je, pretpostavljamo, bio sabor koji je služio definitivnom stavljanju pod slovensku vlast i svih onih koji su je do tada uporno odbijali. Tada se slovensko ime utvrdilo na gotovo cijeloj teritoriji onoga što će se mnogo kasnije nazvati Jugoslavijom. Papini izaslanici, a nakon njih i vizantijski, došli su na teritoriju Svetopelekovu i, pošto se osam dana raspravljalo o crkvenim i četiri dana o svjetovnim stvarima, papin legat Honorije je okrunio Svetopeleka.²⁴ Sada se valja sjetiti riječi Ćedomira Bogičevića: „Mora se imati u vidu da je ondašnja Sveta stolica, na čelu sa papom, stvorila jednu vrstu međunarodne zajednice koja se bezuslovno ima smatrati pretečom današnje moderne međunarodne zajednice. Nekad se ona oslanjala na katolicizam pa je tako samo obuhvatala katoličke države da bi se kasnije oslanjala na kulturu, obuhvativši sve narode”.²⁵

Svi ovi navodi iz devete glave Ljetopisa Popa Dukljanina tiču se svih stanovnika naših prostora, a nikako samo jednog dijela. Razvoj državnih institucija, kao i formiranje prvih trajnijih granica, vezano

u slovenskim društvima: Feodor Taranovski, *Uvod u istoriju slovenskih prava*, Geca Kon, Beograd, 1922, str. 75 i dalje.

²¹ *Ibid.*, 51.

²² O tome: Konstantin Porfirogenit, *O narodima (De Administrando Imperio)*, Mandala, Beograd, 2014, str. 153, 163.

²³ Fran Milobar, *Dukljanska kraljevina*, Crnogorski kulturni krug, Cetinje, 2001, str. 242–243.

²⁴ Lujko Margetić, Liber Methodius i pitanje vrela devete glave Ljetopisa Popa Dukljanina, *Croatia Christiana Periodica*, 46, Zagreb, 2000, str. 2.

²⁵ Ćedomir Bogičević, Pravni poredak Duklje, *Zbornik radova — Vojislavljevići*, Cetinje-Podgorica, 2015, str. 63–64.

je za period održavanja sabora na kome je Svetopelek, navodni južnoslovenski vladar, uveo hrišćanstvo kao zvaničnu religiju za svoje stanovništvo. Međutim, obim ovog rada ne dozvoljava da se dalje zalazi u tu temu. Trebalo bi samo ukazati na Bogišićevo zapažanje: „Govoriti o srodnosti slovenskijeh plemena na ovome mjestu, bilo bi kako vodu u more lijevati, pošto su se već toliki učeni ljudi bavili tim predmetom i dokazali tu srodnost u jeziku, u mišljenju, u ćudi i načinu življenja”.²⁶

2. Običajno pravo

Običajno pravo prvih južnoslovenskih zajednica na tadašnjem prostoru Ilirikuma mora imati, osim svog identiteta, i svoj kontinuitet. Država se tada smatrala za nasljednu svojinu jedne dinastije, a vladari drugih dinastija na nju nemaju pravo. Taj dinastički princip doveden je u Ljetopisu do savršenstva: cijeli niz vladara, kroz 37 koljena, sačinjava u tom dijelu jedno genealoško stablo, jednu dinastiju — od fantastičnog Svevlada (u VI vijeku?) do kraljeva XII vijeka. Lijepo je prikazan i princip starješinstva: između sinova prvenstvo pripada najstarijem (*primogenitus*), ali najstariji u porodici (*senior*) obično nasljeđuje prijesto poslije brata i potiskuje svoje sinovce. Načelo *seniorata* pobjeđuje načelo *primogeniture*.²⁷

Pored navedenog, Solovjev primjećuje da je značajnu ulogu, prema navodima iz Ljetopisa, imao narod, predstavljen na saborima. Narod je o različitim pitanjima odlučivao neposredno: o potvrđivanju vladara, o biranju vladara kada je pitanje o nasljeđivanju prijestola sporno, a ova kombinacija dinastičkog načela s narodnim izborom tipična je za ovo doba istorije slovenskog prava.²⁸

Posebnost običajnog prava svih zajednica kojima je zavladała slovenska „struja” ostala je jedna od prepoznatljivih odrednica svih njihovih kasnijih derivata. Odnosno, sličnost u običajnom pravnom životu svih ovih zajednica jeste temelj njihove ukupne međusobne povezanosti. O nužnosti da običajno pravo bude, prije svega, *dobro*, govori nam dukljanski pisac, upućujući nas na prvi južnoslovenski pravni spomenik tog tipa, svojevrsnu kodifikaciju običajnog prava, *Libri Sclavorum qui dicitur Methodius*. Takav kvalitet običajnog prava, koji se tiče prava kao kulturne tvorevine kojoj je zadatak da u svakoj situaciji bude što bliže svojoj ideji — pravdi, osnov je južnoslovenske pravne kulture. Običajno pravo prvih pismenih zajednica na

²⁶ Valtazar Bogišić, *Izabrana djela — Studije i članci*, tom IV, CID, Podgorica, 2004, str. 293.

²⁷ Aleksandar Solovjev, *Istorija slovenskih prava*, Službeni list SRJ, Beograd, 1998, str. 144.

²⁸ *Ibid.* O nasljednoj vlasti kod Južnih Slovena takođe: Nikola Radojčić, *Srpski državni sabori u srednjem veku*, Posebna izdanja, Društveni i istorijski spisi, knj. 54, Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1940, str. 53.

našim prostorima bilo je rezultat legitimiteta koji mu je narod dao, a u tom se legitimitetu otkrivala slovenska pravda.

Jelena Danilović se u svom radu dotakla ranijih pisanja o običajnom pravu u Dubrovačkom statutu pa je tako uputila jedino na Valtazara Bogišića, koji je, opet, veoma malo pisao o navedenoj temi.²⁹ Ukoliko bismo ispitali arhivsku građu povodom zastupljenosti običajnog prava u Dubrovačkom statutu, vjerujemo da bismo bili mnogo bliže odgovoru na pitanje kakav je bio sadržaj *Liber Sclavorum*. Ako uzmemo u obzir istorijsku pretpostavku da je Ljetopis Popa Dukljanina nastao krajem XII vijeka, kao i pretpostavku da je sadržaj *Liber Sclavorum* bio poznat dukljanskom prezviteru koji je napisao tekst Ljetopisa, a datacija Dubrovačkog i brojnih drugih statuta naših primorskih gradova vezana je uglavnom za XIII vijek, ne ostaje puno prostora da mislimo kako su stanovnici primorskih gradova zaboravili, ili do te mjere izmijenili, svoje običajno pravo po kome su živjeli, a na koje nas glava devet Ljetopisa upućuje. Autor ovog rada smatra da ćemo misteriju sadržaja Metodijeve knjige postepeno rješavati kako bude napredovao rad na otkrivanju arhivske građe koja je vezana za srednjovjekovne statute.

Međutim, vjerovatno je već tada, za vrijeme donošenja srednjovjekovnih statuta, došlo do dubljeg raslojavanja u pogledu pravnih izvora koji su služili tadašnjim zajednicama. Jelena Danilović primjećuje, povodom pitanja zastupljenosti rimske pravne tradicije u dalmatinskim statutima, da je u Splitskom statutu dosljedno primjenjivana terminologija rimskog prava: primjera radi, u Splitskom statutu se ugovor o zakupu uvijek naziva *locatio conductio*, ugovorne strane su *locator i conductor*, dok u Dubrovačkom statutu tih termina nema, a ugovor o zakupu se opisuje sa *terra que datur alteri ad laborandum, vinea data ad laborandum, domus data ad casaticum*, itd.³⁰ Dakle, uticaju rimske pravne tradicije na prostore zapadnog Ilirikuma treba odrediti granice, a s obzirom na to da je tekst Dubrovačkog statuta izraz *narodnog* duha tog doba, a ne usavršene pravne tehnike, mogli bismo biti na tragu tih granica.

3. Šta je *Liber Sclavorum qui dicitur Methodius*?

Prije davanja odgovora na ovo pitanje, a u vezi sa skidanjem vela tajnosti sa devete glave Ljetopisa Popa Dukljanina, najstarijeg pisanog djela ovog tipa u istoriji Južnih Slovena, treba reći da bi bilo kakvo pojedinačno prisvajanje izvora, u odnosu na koje gradimo i iznosimo

²⁹ Izdavačka knjižarnica Gece Kona objavila je 1927. godine Bogišićeve pravne članke i rasprave gdje se može naći i njegov rad o dubrovačkom običajnom pravu: Valtazar Bogišić, *Pravni članci i rasprave*, Geca Kon, Beograd, 1927. Na strani 51 Bogišić na sljedeći način govori o važnosti običaja: „Znanje prava, koje živi u običaju, neophodno je već i stoga, da bismo mogli objasniti ono, što je ušlo u pisane spomenike”.

³⁰ J. Danilović, *op. cit.*, 10–11.

sopstvene stavove (kakav je Ljetopis Popa Dukljanina), bilo veoma opasno. Takav bi posao trebalo preduzeti nezavisno od shvatanja granica i etničke podjele kakva danas postoji na našim prostorima. Iako od značajnog broja autora osporavan, Ljetopis i dalje ostaje jedino naše detaljno svjedočanstvo o političkoj, pravnoj i kulturnoj posebnosti naših predaka. S obzirom na navedeno, svaki bi čitalac trebalo da bude svjestan neodrživosti teze koja zastupa isključivo slovenski element³¹: današnje zajednice na prostoru koje su mahom u VII vijeku naseljene Slovenima, uključujući i prostore slovenske Duklje, imale su svoju istoriju koja ide daleko u prošlost. Ograničenost izvora, manjak interesovanja od strane onih koji bi trebalo da ga pokažu, kao i istorija stalnih sukoba na našim prostorima nisu dozvoljavali da proučavanju sopstvenog identiteta pristupimo na drugačiji, primjereniji način. Smatramo da je datiranje početka istorije koja se nas tiče na kraj VI i prvu polovinu VII vijeka nove ere veoma pogrešno i da je to jedan od razloga za nemogućnost uspostavljanja trajne misli o jedinstvu različitih naših zajednica.

Još jedan kamen spoticanja u pravilnom pristupu proučavanju ove materije jeste upuštanje u rasprave koje nemaju naučnu, a ni praktičnu vrijednost. O istorijskoj se važnosti i sadržaju naših izvora vjekovima, a najviše u posljednjih nekoliko decenija, govori u okviru analize pojedinih glava djela *De Administrando Imperio*, vizantijskog cara-istoričara Konstantina Porfirogenita. U njima je Porfirogenit iznosio svoja tvrđenja o etničkoj strukturi, između ostalog, i na prostorima koje mi danas naseljavamo: Srbija, Hrvatska, Travunija, Zahumlje, Duklja, itd. Djeluje zapanjujuće nastojanje ogromnog dijela naše istoriografije da fokus svih istorijskih interesovanja bude na tom dijelu.³² Pritom je istoriografija vrlo često bila u službi politike, što

³¹ O dolasku Slovena na prostore Ilirikuma postoji ogromna građa. Ovdje izdvajamo neke: K. Porfirogenit, *op. cit.*, str. 145 i dalje; Konstantin Jireček, *Istorija Srba (do 1537. godine) — Politička istorija*, Naučna knjiga, Beograd, 1952, str. 55 i dalje; Vladimir Ćorović, *Istorija Srba*, BIGZ, Beograd, 1989; Ferdo Šišić, *Povijest Hrvata (600–1526)*, Marjan, Split, 2004; Stanoje Stanojević, *Istorija Srba, Hrvata i Slovenaca*, Zapis, Beograd, 1920, i dr.

³² O problemima domaće istoriografije istoričar Nikola Radojčić kaže: „Njoj se mora mnogo zameriti što nije ozbiljno ni pristupila rešavanju pitanja o odnosima između slovenskih doseljenika i starog stanovništva, kako je to za svoj narod činila, npr. francuska i engleska istoriografija, ne mogu joj se uštedeti prebacivanja što nije proučavala razvoj vladarske vlasti pod uticajem slovenskih tradicija, latinske i grčke okoline i primljenoga Hrišćanstva, što su svi mladi narodi na Zapadu činili, zaista je grešila što nije ispitivala ratničke napore Srba i Hrvata u ranom vremenu njihova državnog života, jer je iz njih izašlo društveno razlikovanje i stvaranje moćnijih državnih formacija, a najteži joj je greh što naše države nije pratila u njihovu razvitku sve do prvih početaka, koji se da osetiti, kako su sve napredne istoriografije činile za osnove država kojih se prošlošću bave. Zamerke su tim opravdanije što se na sva ova pitanja može naći važne i zanimljive građe za odgovor u Barskom rodoslovu...”, Nikola Radojčić, Društveno i državno uređenje kod Srba u ranom srednjem veku — prema Barskom rodoslovu, *Glasnik Skopskog naučnog društva*, knj. XV, Skopje, 1935, str. 3–4.

se ni do danas nije značajno promijenilo. Moglo bi se reći, na osnovu rezultata do kojih je znatan broj historičara koji su se ovom temom bavili došao, da su stanovnici iliričkih prostora ranog, ali i kasnijeg srednjeg vijeka, bili u istim međusobnim odnosima kakvima i danas svjedočimo. Naravno, stvarno stanje nije bilo takvo. Tužno djeluje činjenica da nam je zdrava svijest o zajedništvu, uz strogo uvažavanje posebnosti, bila bliža prije jednog milenijuma, a danas smo od njega veoma udaljeni.

U narednim redovima biće izložene neke od osnovnih teorija povodom toga šta je predstavljala *Liber Sclavorum qui dicitur Methodius*:

U prvi plan ističe se mišljenje pravnog historičara Marka Kostrenčića, koji je prvi ponudio rješenje tog tipa za otkrivanje identiteta *Liber Methodius*. On je smatrao da Metodijevu knjigu treba poistovjetiti sa *Nomokanonom sv. Metodija*, a to svoje tvrđenje zasnovao je na činjenici da Žitije Metodijevo, koje je pisano na staroslovenskom jeziku, na jednom mjestu navodi kako je Metodije, pored prevoda Svetog pisma koje je dovršio uz pomoć svoja dva učenika, preveo još i određeni nomokanon s grčkog na slovenski jezik.³³ Kostrenčićevo mišljenje je danas dominantno kako u našoj, tako i u stranoj pravnoj teoriji.

Međutim, postojala su i druga mišljenja o tome šta bi *Liber Methodius* trebalo da predstavlja. Klaić je smatrao da se radi o zbirci raznih dokumenata i spisa, koji se odnose na pokrajine i njihove međe.³⁴ Neka razmišljanja o navedenoj temi išla su za polaganjem isključivog prava na *Liber Methodius* i njegovu tradiciju.³⁵ Ovdje valja napomenuti i podsjetiti da je svaka isključivost onih koji su naslijedili stare Južne Slovence, u pogledu pitanja koja se tiču najranije pisane historije koju nije stvarao tuđin, uvijek vodila razdoru. Svetopelekovo formiranje države, ukoliko je do toga zaista došlo, tiče se svih današnjih stanovnika Balkana koji govore jezikom istog izvora. Podjednako pravo na *Liber Methodius* imaju svi oni koje Porfirogenit imenuje. Ali, da vidimo koja su još mišljenja postojala o ovom pitanju.³⁶

Hronološki posljednje u nizu različitih gledišta na to šta je predstavljala slovenska knjiga dao je profesor Marko Petrak, koji ukazuje da su stvarnost prisustva *Metodijevog Nomokanona* u to doba, s jedne strane, uz navode pisca Ljetopisa Popa Dukljanina o tome šta je *Liber Methodius* bila, dovoljni da možemo govoriti o, u određenoj mjeri, historijskoj stvarnosti. Petrak ističe da ukoliko je navedena konstatacija tačna, možemo zaključno utvrditi da je jedan od najvažnijih ranih susreta žitelja Duklje (i ostalih susjednih stanovnika) sa rimskom pravnom tradicijom zaista bio direktna posljedica misionarskih

³³ Marko Kostrenčić, *Hrvatska pravna povijest*, Zagreb, 1930, str. 294.

³⁴ Vjekoslav Klaić, Narodni sabor i krunisanje kralja na Duvanjskom polju, *Zbornik Matice hrvatske*, Zagreb, 1925.

³⁵ Luka Jelić, Duvanjski sabor, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, Nova serija X, Zagreb, 1909.

³⁶ Najpregledniji prikaz različitih mišljenja o *Liber Methodius* dao je Ferdo Šišić u pominjanom djelu: F. Šišić, *op. cit.*, 126 i dalje.

pregnuća Ćirila i Metodija. Drugim riječima, pomen na *Liber Sclavorum qui dicitur Methodius* predstavlja zapravo reminiscenciju na prihvatanje najstarije vizantijsko-slovenske pravne zbirke u srednjovjekovnoj Duklji.³⁷

Međutim, Šišić je podatke o *Liber Methodius* smatrao kasnijom glosom nepoznatog glosatora i to je dokazivao time što taj tekst prekida logičku vezu između prethodnog teksta i onoga koji tu glosu slijedi i time što je sadržaj te glose neobičan: ne postoji riječ *methodius*, a pritom do 1100. godine kod nas nije bilo nijednog svjetovnog zapisa, a kamoli čitava knjiga. Autor glose imao je na umu podatke iz Žitija Metodijevog i na osnovu njih stvorio tekst o navodnoj slovenskoj knjizi zvanj *Methodius*.³⁸ Solovjev je, kao i mnogi drugi, odbacio Šišićevu tezu o navodnoj kasnijoj glosi/komentarju, ali dopušta da su možda pri kraju rukopisa Metodijevog Nomokanona bili uvršteni i neki mjesni zakoni, stvoreni na saboru. Međutim, Solovjev upozorava kako je vijest Ljetopisa o *Liber Sclavorum* „dosta maglovita i sporna” da bi se na osnovu nje moglo naslućivati postojanje takve knjige zakona.³⁹ U suštini, Solovjev je ostavio mogućnost da je *Nomokanon Metodijev* bio sadržan u *Liber Sclavorum qui dicitur Methodius*, ali je on to nazvao samo duhovitom pretpostavkom Kostrenčića.⁴⁰ Solovjev upoređuje Rusku pravdu, koja dolazi pri kraju ruskog Nomokanona, sa *Liber Methodius*, te u tom smislu je njegov stav o postojanju posebnih propisa, koji su predstavljali kodifikovano običajno pravo prvih južnoslovenskih zajednica, a koji su bili sastavni dio *Metodijevog Žitija*, za nas veoma važan. Čak i ako bismo sa najvećom rezervom uzeli podatke iz Ljetopisa o *Liber Methodius*, treba se zapitati zašto je uopšte dukljanski pisac iz XII vijeka pominjao dobre zakone i običaje, ustanovljene od „dobrog” kralja, a koji su bili izraženi kroz *Liber Methodius*?

Mi smatramo da se radi o jedinstvenom izvoru saznanja o počecima zakonodavne prakse slovenskih vladara na nekadašnjim iliričkim prostorima, odnosno, o počecima pisanog južnoslovenskog prava. Čak i ako uzmemo da su podaci iz Ljetopisa netačni, da se sabor u ravnici Dalme nije održao, ne možemo negirati ono što je sastavni dio zvanične istorije a što je vezano za djelovanje Ćirila i Metodija na našim prostorima.⁴¹ Ako ne negiramo navode dukljanskog pisca o misiji koju su solunska braća imala kod nas, postavlja se pitanje zašto bismo u startu negirali postojanje i knjige zakona i običaja tog naroda? Drugim riječima, sve i da zaista nije postojala *Liber*

³⁷ M. Petrak, *op. cit.*, 128.

³⁸ L. Margetić, *op. cit.*, 2. Treba pomenuti da je Steindorff, koji je ozbiljno proučavao navedeno pitanje, smatrao da zbirka zakona pod imenom *Methodius* ne postoji, ali pretpostavlja da je sastavljač Ljetopisa naišao na podatak o tome u nekom djelu zapadnog porijekla, i to vjerovatno nekom tekstu bliskom legendi *Tempore Michaelis*, tj. *Legenda Moravica*.

³⁹ A. Solovjev, *op. cit.*, 124–125.

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*

Sclavorum, kao pravna knjiga za južnoslovensko stanovništvo, činjenica da pisac iz XII vijeka uopšte govori o tome za nas je dovoljna da shvatimo da je postojala praksa zapisivanja običaja u tom vremenu.

Upravo na ovom mjestu treba se sjetiti pomenutog obraćanja Marka Justinijana na početku Dubrovačkog statuta, gdje govori o tome kako je on proučio dubrovačke zakone, razasute po mnogim knjigama, pa je odbacio što je suvišno i prikupio ostale, te je tako sastavio knjigu statuta. Primjera radi, izraz *consuetudo* (običaj) je više puta upotrijebljen u tekstu Dubrovačkog statuta u kontekstu ranije važećeg zakona.⁴² Kako Jelena Danilović i primjećuje, time se nameće pretpostavka da su tekstovi ranijih zakona unijeti u statutarnu kodifikaciju bez izmjena ne samo zato što je kodifikacija rađena brzo, već možda i namjerno, pa i zato da se sačuva pravna terminologija svojstvena svakodnevnoj pravnoj praksi.⁴³ A sve to u namjeri da Statut bude pristupačan građanima Dubrovnika. Na ovom mjestu bi poštovaoci lika i djela Valtazara Bogišića mogli reći da je dubrovačka oblast i ranije davala kodifikatore koji su željeli sačuvati svoju pravnu tradiciju. Zaista je zanimljiva odluka tadašnjeg kodifikatora dubrovačkog prava da u tekst Statuta uvrsti toliko veliki broj slovenskih riječi,⁴⁴ kao npr. babica, meja, vražda, briga, bajula, patakum=potok, zuppa, stanikum (stanak),⁴⁵ mocraticum i druge.⁴⁶ Druga pretpostavka koja se nameće iz ovih zapažanja bila bi da je broj zakona koji su ranije bili postojali, pa su zatim unijeti u Statut, bio znatan, posebno da je već i prije Statuta postojao neki zakon koji je dosta cjelovito regulisao građanski sudski postupak, pa su zatim njegove odredbe preuzete u Statut.⁴⁷ Iako ne treba pretpostaviti da je *Liber Sclavorum qui dicitur Methodius* bila direktna veza dubrovačkog kodifikatora sa južnoslovenskim običajnim pravom, samim tim što se jedino ona u istoriji pominje kao zbirka zakona i običaja starog slovenskog stanovništva na našim prostorima, možemo pretpostaviti da je neka knjiga takvog tipa zaista postojala i da nije bila ograničena samo na sadržaj Metodijevog Žitija. Proemiji i sadržaj srednjovjekovnih

⁴² O tome: J. Danilović, *op. cit.*, 11–12.

⁴³ *Ibid.*, 13.

⁴⁴ Ovdje moramo pomenuti i statute primorskih gradova koji nisu bili napisani na latinskom jeziku, a prije svega Vinodolski zakonik iz 1288. godine, Poljički statut iz 1440. godine, Vrbanski statut iz 1362/1383, itd. Sačuvana su još i tri statuta pisana glagoljicom, iz gradova Kastva, Veprinca i Mošćenice. Dalja ispitivanja o tome šta je bila *Liber Sclavorum* morala bi temeljno obuhvatiti navedene statute, jer su oni pisani na staroslovenskom jeziku. Uvodni djelovi svih govore o starim običajima i zakonima koji su prikupljeni kako bi se statut donio.

⁴⁵ Stanak je bio specifična vrsta zbora, obično na pograničnom mjestu, radi umirivanja dva zavađena plemena, dvije opštine, dvije zemlje. Može se dešavati i radi rasprave i suđenja parnica među pojedinim ljudima takve dvije političke zajednice. O tome: Valtazar Bogišić, *Pravni članci i rasprave*, Geca Kon, Beograd, 1927, str. 99.

⁴⁶ J. Danilović, *op. cit.*, 13.

⁴⁷ *Ibid.*

primorskih statuta su mjesta na kojima bi trebalo nastaviti potragu za otkrivanjem misterije oko *Liber Methodius*, a koja bi trebalo da služi na ponos svim jednojezičnim žiteljima savremenog Ilirikuma.

Zaključak

Iako sporan, Ljetopis Popa Dukljanina ostao je jedan od glavnih izvora za naša znanja o razvoju prvih državno-pravnih institucija na južnoslovenskim prostorima. Ukoliko bismo potpuno negirali vjerodostojnost Ljetopisa, to bi značilo, između ostalog, i naše odricanje od legende o Vladimiru i Kosari. Na sličan način bi trebalo posmatrati i legendu o *Liber Sclavorum qui dicitur Methodius* — prvom pisanom pravnom aktu Južnih Slovena, izgubljenom izvoru koji je neposredni svjedok početaka naše pravne kulture. O izvorima za *Liber Sclavorum* možemo samo nagađati, ali smatramo da od nje do srednjovjekovnih primorskih statuta vodi ravan put, kao što se može i naslutiti na osnovu istraživanja Valtazara Bogišića, Jelene Danilović, Marka Petraka i drugih. Posebna je čast današnjoj crnogorskoj zajednici što, slijedeći nasljeđe kraljevstva Duklje, može s ponosom čuvati i prvu južnoslovensku tradiciju, sadržanu u Ljetopisu Popa Dukljanina. Običajno pravo naših naroda vjekovni je svjedok istih obrazaca u rješavanju praktičnih problema, istog osjećaja o ispravnosti određenih postupaka, kao i istog osjećaja za pravedno i nepravedno. Južnoslovenska pravda sadržana je u običajima naroda kao neposrednom izrazu pravednosti, dok primorski statuti i dalje čuvaju sjećanje na *Liber Sclavorum qui dicitur Methodius* i vrijeme kad se zadržavala i sopstvena tradicija, uprkos najsnažnijim uticajima sa zapada i istoka.

Literatura

1. Bogićević Č., *Crnogorski pravno istorijski rječnik*, Službeni list CG, Podgorica, 2010.
2. Bogićević Č., Pravni poredak Duklje, *Zbornik radova — Vojislavljevići*, Cetinje-Podgorica, 2015.
3. Bogišić V., Jireček K., *Liber Statutorum Civitatis Ragusii*, Monumenta historico-juridica Sclavorum Meridionalium, vol. IX, Zagreb, 1904.
4. Bogišić V., *Pravni članci i rasprave*, Geca Kon, Beograd, 1927.
5. Bogišić V., *Izabrana djela — Studije i članci*, tom IV, CID, Podgorica, 2004.
6. Bogojević Gluščević N., Statutarni propisi i pravna praksa u Kotoru u XIV vijeku, *Anali Pravnog fakulteta*, 46, br. 4–6, Beograd.
7. Bogojević Gluščević N., *Statut grada Skadra iz prve polovine XIV vijeka sa dodacima, završno sa 1461. godinom*, Pravni fakultet UCG, 2016.
8. Bracanović A., prikaz knjige: *Nevenka Bogojević Gluščević — Statut grada Skadra iz prve polovine XIV vijeka sa dodacima, završno sa 1461. godinom*, *Studia Iuridica Montenegrina*, I/1, 2019.

9. Danilović J., Dubrovački statut i consuetudo, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 1–2, Beograd, 1975.
10. Jireček K., *Istorija Srba (do 1537. godine) — Politička istorija*, Naučna knjiga, Beograd, 1952.
11. Jelić L., Duvanjski sabor, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, Nova serija X, Zagreb, 1909.
12. Kostrenčić M., *Hrvatska pravna povijest*, Zagreb, 1930.
13. Klaić V., Narodni sabor i krunisanje kralja na Duvanjskom polju, *Zbornik Matice hrvatske*, Zagreb, 1925.
14. Ljubić Š., *Statuta et Leges Civitatis Buduae, Civitatis Scardonae, et Civitatis Insulae Lesinae Monumenta Historico-Iuridica Slavorum Meridiolanum*, JAZU, Zagreb, 1882–1883.
15. Margetić L., Poruka i datacija tzv. Ljetopisa Popa Dukljanina, *Croatica Christiana Periodica*, 22, 1998.
16. Margetić L., Liber Methodius i pitanje vrela devete glave Ljetopisa Popa Dukljanina, *Croatica Christiana Periodica*, 46, Zagreb, 2000.
17. Mijušković S., *Ljetopis Popa Dukljanina*, Titograd, 1967.
18. Milobar F., *Dukljanska kraljevina*, Crnogorski kulturni krug, Cetinje, 2001.
19. Milošević M., Ćirković S., *Statut grada Kotora — predgovor*, knj. 2, Kotor, 2009.
20. Mošin V., *Ljetopis Popa Dukljanina*, Zagreb, 1950.
21. Novaković S., *Zakonski spomenici srpskih država srednjega veka*, Beograd, 1912.
22. Orbini M., *Kraljevstvo Slavena*, Narodne novine, Zagreb, 1999. (izvorno 1601).
23. Petrak M., Liber Sclavorum qui dicitur Methodius, *Glasnik odjeljenja humanističkih nauka*, 4, CANU, Podgorica, 2018.
24. Perčić E., *Sclavorum Regnum Grgura Barskog. Ljetopis popa Dukljanina*, Zagreb, 1991.
25. Porfirogenit K., *O narodima (De Administrando Imperio)*, Mandala, Beograd, 2014.
26. Radojčić N., Društveno i državno uređenje kod Srba u ranom srednjem veku — prema Barskom rodoslovu, *Glasnik Skopskog naučnog društva*, knj. XV, Skoplje, 1935.
27. Radojčić N., *Srpski državni sabori u srednjem veku*, Posebna izdanja, Društveni i istorijski spisi, knj. 54, Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1940.
28. Solovjev A., *Istorija slovenskih prava*, Službeni list SRJ, Beograd, 1998.
29. Stanojević S., *Istorija Srba, Hrvata i Slovenaca*, Zapis, Beograd, 1920.
30. Strčić P., *Korčulanski statut*, Arhivski vjesnik, vol. 31 no. 1, Zagreb, 1987.
31. Taranovski F., *Uvod u istoriju slovenskih prava*, Geca Kon, Beograd, 1922.
32. Ćirković S., *Srbi u srednjem veku*, Idea, Beograd, 1995.
33. Ćorović V., *Istorija Srba*, BIGZ, Beograd, 1989.
34. Hanel J., *Statuta et Leges Civitatis et Insulae Curzulae (1214–1558)*, Monumenta Historico-Iuridica Slavorum Meridiolanum, JAZU, Zagreb, 1877.
35. Hanel J., *Statuta et Leges Civitatis Spalati*, Monumenta Historico-Iuridica Slavorum Meridiolanum, JAZU, Zagreb, 1878.
36. Cvitančić A., *Iz dalmatinske pravne povijesti*, Književni krug, Split, 2002.
37. Švear I., *Ogledalo Ilirije: Dogodovština Ilirah, za tim Slavinah, a najposle Horvatah i Serbaljah zvanih*, Zagreb, 1840.
38. Šišić F., *Letopis Popa Dukljanina*, LXVII, Srpska kraljevska akademija, Beograd/Zagreb, 1928.

ON THE BEGINNINGS OF SOUTH SLAVIC LEGAL CULTURE

The starting point of this article is to give one of more possibilities for revealing the identity of the „Slavic book of Methodius”, that is, *Liber Sclavorum qui dicitur Methodius*, which is mentioned in cap. IX of the *The Chronicle of Presbyter Diocleas*. In the first part of the work, we provided an insight into the state and social conditions in South Slavic areas in the 9th century: during the spread of the Christian faith and Slavic literacy, Cyril and Methodius were also participants in the great national assembly where King Svetopelek was supposedly crowned and where the borders of his (South Slavic) state were determined. Directing the readers to the book called *Methodius*, the writer of the Chronicle says: „He established many laws and good customs, which if anyone wants to know, he should read the Slavic book called *Methodius*; in it, he will find all the good things arranged by the all-gentle king”. Then, starting from the assumption that the customary law of the first Slavic communities was very alive and rested on the customary law of their predecessors in this area, reference is made to the statutes of coastal cities, primarily Dubrovnik. The contents of the book *Methodius*, which, if it really existed, would represent the first written collection of laws of the South Slavs, must have been known to the writer of the Chronicle, whose creation is related to the second half of the 12th century. Considering that the statutes of the coastal cities were mostly created in the 13th century, it is hard to imagine that the writers of the statutes were not familiar with the text of *Liber Methodius*. Therefore, this paper aims to awaken awareness of the importance of adequately researching our legal history. The customary law of the first Slavic communities is still a mystery, and the burdensome identity climate of our time leads us to look for sources that would represent the whole.

Key words: customary law, South Slavs, Liber Methodius, Dioclea, nomocanon

